

Kulturdepartementet

Remissvar SOU 2026:31 Ett investeringsprogram för kultur

Inledning

Folkets Hus och Parker är en folkrörelse som omfattar 540 Folkets Hus, folkparker och andra öppna mötesplatser i hela landet. Våra medlemsföreningar driver mötesplatser som fungerar som demokratisk, kulturell och social infrastruktur på många plan. Tillsammans möjliggör vi kultur, bildning, demokratiskt deltagande och gemenskap på små och stora orter i hela Sverige. Många av föreningarna äger och förvaltar sina lokaler, medan andra bedriver verksamhet i hyrda lokaler.

Sammanfattning

Folkets Hus och Parker är positivt till att fler kan bidra ekonomiskt till kulturen och tillstyrker i huvudsak betänkandets inriktning. Vi tillstyrker att kultur införs som ändamål för skattereduktionsgrundande gåvor och ser möjlighet att pröva matchad gräsrotsfinansiering. Vi avstyrker däremot förslaget att även offentligt bedriven kulturverksamhet ska kunna godkännas som mottagare av gåvor som ger givaren skattereduktion.

Ett investeringsprogram behöver dock utformas så att även små, lokalt förankrade och i hög grad ideellt drivna verksamheter kan använda det. Privata gåvor ska bredda kulturens finansiering, inte ersätta en långsiktig offentlig finansiering av verksamhet och lokaler.

Folkets Hus och Parker anser att förslagen behöver kompletteras i fyra avseenden:

- Äldre ekonomiska föreningar som behandlas som allmännyttiga ideella föreningar vid inkomstbeskattningen bör generellt kunna omfattas av reglerna om godkända gåvomottagare.
- Skattereduktionen bör inte utvidgas till gåvor till offentligt bedriven kulturverksamhet. Den ideella sektorn ska inte behöva konkurrera om skattegynnade gåvor med offentliga verksamheter som också har ett offentligt finansieringsansvar.
- Investeringsprogrammet behöver uttryckligen beakta lokala mötesplatser och ge även små, ideellt drivna verksamheter praktisk möjlighet att ta del av insatserna.
- Reformernas effekter på fördelningen av resurser, kulturens självständighet och den offentliga grundfinansieringen måste följas upp.

Skattereduktion för gåvor till kultur

Folkets Hus och Parker tillstyrker förslaget i avsnitt 7.2.1 om att kultur ska kunna vara ändamål för gåvor som ger skattereduktion. Det är värdefullt att förslaget kan omfatta ideella föreningar som helt eller delvis bedriver kulturverksamhet.

Våra medlemsföreningar förenar ofta kulturarrangemang med bildning, föreningsliv och tillhandahållande av öppna mötesplatser.

Utredningen behåller samtidigt de övriga kraven för att en organisation ska kunna godkännas som gåvomottagare. För att reformen ska bli användbar för föreningslivets bredd behövs tydlig vägledning om hur kraven tillämpas på föreningar med flera slags verksamhet. Det behöver särskilt klargöras hur en förening med både kulturverksamhet och annan verksamhet kan ta emot och redovisa gåvor som är avsedda för kultur, och om ett godkännande kan avgränsas till en viss verksamhet även för civilsamhällets organisationer.

Vägledningen bör också hjälpa föreningarna att skilja en gåva från ersättning för exempelvis reklam eller annan motprestation.

För små föreningar kan osäkerhet om tillämpningen och kostnaden för administration annars bli ett hinder även när möjligheten formellt finns.

Folkets Hus och Parker avstyrker tilläggsförslaget i avsnitt 7.2.2 om att offentligt bedriven kulturverksamhet ska kunna godkännas som mottagare av gåvor som ger rätt till skattereduktion. Vi välkomnar privata gåvor till kultur, men anser inte att skattesystemet bör ge ett särskilt incitament att donera till verksamhet som staten, regionerna eller kommunerna själva ansvarar för att finansiera. Förslaget skulle dessutom låta stora offentliga institutioner, med starka varumärken och resurser för insamling, konkurrera om skattegynnade gåvor med lokalt förankrade ideella verksamheter på mycket olika villkor.

Det är särskilt svårt att motivera en sådan utvidgning samtidigt som äldre ekonomiska föreningar som kan behandlas som allmännyttiga ideella föreningar vid inkomstbeskattningen lämnas utanför kretsen av möjliga gåvomottagare. Lagstiftningens avgränsning bör i första hand säkerställa att allmännyttiga verksamheter i civilsamhället, oavsett denna historiska föreningsform, kan omfattas på likvärdiga villkor.

Utredningen bedömer i avsnitt 7.2.3 att taket för skattereduktionsgrundande gåvor bör höjas väsentligt. Folkets Hus och Parker ser att större gåvor kan möjliggöra angelägna kultursatsningar, men anser att en sådan förändring behöver bedömas tillsammans med dess fördelningseffekter. En högre beloppsgräns får inte bli styrande för vilka kulturverksamheter som i praktiken gynnas av reformen. Vi noterar att utredningen i denna del lämnar en bedömning, inte ett färdigt lagförslag.

Äldre ekonomiska föreningar bör kunna godkännas som gåvomottagare

Utredningens förslag i avsnitt 7.2.1 innebär att ideella föreningar som främjar kultur kan godkännas som mottagare av gåvor som ger rätt till skattereduktion. Ekonomiska föreningar omfattas däremot inte.

Folkets Hus och Parker anser att förslaget behöver kompletteras med en regel för de äldre ekonomiska föreningar som registrerats enligt 1911 års föreningslag och som uppfyller villkoren för att vid inkomstbeskattningen behandlas som allmännyttiga ideella föreningar. Hit hör vissa ekonomiska föreningar med beteckningen u.p.a.

Dessa föreningar har en särskild historisk och rättslig ställning. När 1911 års lag ersattes den 1 januari 1953 fick redan registrerade föreningar bestå i sin befintliga form, även när de inte uppfyllde den nya lagens krav för ekonomiska föreningar. Några nya föreningar kan inte

registreras enligt 1911 års lag, så en bestämmelse som tar sikte på denna äldre kategori innebär därför inte ett generellt öppnande för ekonomiska föreningar.

Denna särställning har också betydelse vid beskattningen. En äldre ekonomisk förening kan behandlas som en ideell förening vid tillämpningen av inkomstskattelagen och, om den uppfyller kraven på allmännytta, vara inskränkt skattskyldig – det vill säga befriad från inkomstskatt för vissa inkomster på samma sätt som en allmännyttig ideell förening. Skatteverket beskriver uttryckligen denna möjlighet för UPA-föreningar. Det är således redan möjligt att bedöma dessa föreningars ändamål och verksamhet enligt de kriterier som gäller för allmännyttiga ideella föreningar.

Mot den bakgrunden väcker utredningens avgränsning en fråga om likabehandling. En äldre ekonomisk förening som uppfyller de allmännyttiga skattevillkoren kan äga eller förvalta en allmän samlingslokal och bedriva samma slags öppna kulturverksamhet som en ideell förening.

Om den ena föreningen kategoriskt utesluts från att bli godkänd gåvomottagare medan den andra får ansöka, får den historiska associationsformen större betydelse än verksamhetens ändamål och faktiska karaktär.

Utredningens allmänna resonemang om risk för enskildas ekonomiska vinning ger enligt Folkets Hus och Parkers mening inte tillräckliga skäl för att utesluta just de äldre föreningar som kan omfattas av reglerna för allmännyttiga ideella föreningar.

Många av dessa föreningars stadgar anger att eventuella kvarvarande tillgångar vid en upplösning ska användas för en förening med likartat ideellt ändamål, inte fördelas mellan medlemmarna. Även detta talar för att föreningens ekonomiska tillgångar är bundna till ett allmännyttigt syfte, snarare än till enskildas vinning.

Skillnaden kan få påtagliga följder för lokala mötesplatser. Äldre ekonomiska föreningar som vid inkomstbeskattningen behandlas enligt reglerna för allmännyttiga ideella föreningar bör ha samma möjlighet som dessa att godkännas som gåvomottagare för kulturverksamhet. Deras historiska associationsform är inte i sig ett sakligt skäl för sämre finansieringsvillkor. En lösning som bygger på särskilda undantag eller en omfattande prövning av själva associationsformen skulle dessutom skapa onödig administration för både föreningarna och Skatteverket.

Folkets Hus och Parker föreslår därför att lagen (2019:453) om godkännande av gåvomottagare kompletteras så att äldre ekonomiska föreningar som registrerats enligt 1911 års föreningslag och som uppfyller villkoren för att behandlas som allmännyttiga ideella föreningar vid inkomstbeskattningen omfattas av kretsen som får ansöka om godkännande som gåvomottagare.

De bör prövas enligt samma materiella krav på ändamål, användning av gåvor, redovisning och kontroll som allmännyttiga ideella föreningar, utan särskild dispens för associationsformen.

Prövningen bör kunna använda registrerings- och beskattningssuppgifter som redan finns hos myndigheterna.

Ett investeringsprogram som når lokala mötesplatser

Utredningen föreslår i avsnitt 7.1 ett investeringsprogram med insatser som ska förstärka privata gåvor till kultur. Folkets Hus och Parker anser att lokal kulturinfrastruktur uttryckligen bör ingå i programmets prioriteringar. En scen, biograf, folkpark eller samlingslokal kan vara en förutsättning för att kultur ska kunna skapas, visas och upplevas på en ort. Dess värde kan inte enbart bedömas utifrån ett enskilt projekts storlek eller förmåga att attrahera stora givare.

De lokala mötesplatserna har också betydelse för möjligheten att sprida kultur som produceras på andra håll. Folkets Hus, folkparker och andra samlingslokaler tar emot och upplåter scener och ytor till turnerande scenkonst, bildkonst, film och musik. Genom Folkets Hus och Parkers livesändningar kan publik på många orter ta del av opera, teater, konserter och utställningar som en breddning av det traditionella utbudet. Lokalerna, tekniken och de lokala arrangörerna gör det möjligt för nationalscener och andra kulturaktörer att nå publik långt från sina fasta spelplatser.

Investeringar i denna infrastruktur stärker därför både det lokala kulturlivet och spridningen av kultur i hela landet – var medborgarna än bor.

Behoven ser olika ut. För föreningar som äger sina fastigheter kan underhåll och investeringar i tillgänglighet, teknik och energieffektivisering vara nödvändiga för att verksamheten ska kunna fortsätta och utvecklas. Det gäller såväl äldre byggnader som nyare lokaler. För föreningar som hyr kan lokalens kostnad, möjligheten att anpassa den och tryggheten i nyttjandet vara avgörande. Programmets utformning behöver beakta båda grupperna, liksom behovet av utrustning och lokal arrangörskapacitet.

Utredningen föreslår i avsnitt 7.3.1 matchning av stora insamlingskampanjer för satsningar av nationell betydelse. Den klargör att en satsning inte måste ha hela landet som verksamhetsfält för att kunna vara nationellt betydelsefull. Det är en viktig utgångspunkt. En lokalt förankrad mötesplats kan ha ett större kulturpolitiskt värde genom de verksamheter den möjliggör och den publik den når. Tillsammans bildar dessa mötesplatser dessutom en infrastruktur som gör det möjligt att sprida kultur över hela landet.

Detta perspektiv bör få genomslag när investeringsprogrammets prioriteringar och kriterier för matchning bestäms.

Matchning på villkor som små aktörer kan uppfylla

Folkets Hus och Parker tillstyrker att matchad gräsrotsfinansiering enligt avsnitt 7.3.2 prövas under en begränsad period. Modellen kan stärka lokalt engagemang och ge stöd till projekt som har svårt att nå andra finansieringsformer. Ansökan, insamling och redovisning behöver dock vara möjliga att hantera också för en förening med få eller inga anställda. Villkoren bör vara kända innan insamlingen inleds.

Matchningen väcker också en principiell fråga om fördelningen av offentliga kulturmedel. När en privat gåva utlöser statlig förstärkning, får givarens val betydelse även för användningen av offentliga medel. Tillgången till stöd blir därmed beroende av vilka verksamheter som kan attrahera privat kapital, inte enbart av deras betydelse för de kulturpolitiska målen. Detta riskerar att gynna synliga projekt och kapitalstarka miljöer framför lokala mötesplatser och verksamheter vars värde är stort men vars möjligheter att samla in gåvor är begränsade. Investeringsprogrammets prioriteringar och villkor måste därför utformas så att de kulturpolitiska målen och kulturverksamheternas egna behov förblir styrande.

Vi är mer tveksamma till utformningen av den löpande gåvoförstärkningen i avsnitt 7.3.3. Utredningen föreslår att gåvor på mellan en och tio miljoner kronor ska kunna förstärkas av staten med upp till 25 procent och att mottagaren ska ha avlönad personal motsvarande minst en årsarbetskraft. Även om flera organisationsformer kan omfattas innebär dessa villkor att många ideellt drivna mötesplatser i praktiken inte kan använda systemet. Om anslaget inte räcker till kan förstärkningen dessutom bli lägre än 25 procent, vilket gör det svårare för mottagaren att planera utifrån det statliga tillskottet.

Ekonomiska föreningar utesluts inte från denna löpande matchning på grund av associationsformen. De kan också söka stöd för gräsrotskampanjer enligt förordningsförslagets regler för juridiska personer. För många lokala föreningar är det i stället gåvogränsen, personalkravet och kapaciteten att genomföra en kampanj som avgör om stöden blir tillgängliga (avsnitt 7.3.2–7.3.3 och författningsförslaget i avsnitt 1.5).

Regeringen bör därför pröva gränsernas fördelningseffekter innan systemet införs. Om villkoren behålls behöver investeringsprogrammet innehålla andra, tillräckligt tillgängliga vägar för små lokala aktörer. Det är inte tillräckligt att ett stöd i teorin är öppet för olika organisationsformer, om krav på gåvans storlek och avlönad personal begränsar vilka som faktiskt kan få del av det.

Offentlig finansiering och kulturens självständighet

Utredningen framhåller att kulturpolitisk basfinansiering är grundläggande och att matchningsinsatserna inte bör finansieras genom omfördelning av befintliga kulturanslag. Folkets Hus och Parker delar dessa utgångspunkter. De nya insatserna måste tillföra resurser och får inte leda till en förväntan om att föreningar ska finansiera nödvändig drift och långsiktigt lokalunderhåll genom insamlingar.

Fler finansieringskällor kan stärka en verksamhets handlingsutrymme. Ett stort beroende av en eller ett fåtal givare kan samtidigt påverka vilka projekt som bedöms möjliga att genomföra.

Principen om armlängds avstånd syftar till att värna kulturens självständighet gentemot politiken, men det finns inte något motsvarande etablerat skydd mot inflytande från privata finansiärer. Även om de gåvor som betänkandet behandlar inte får kräva en motprestation, kan givares val indirekt påverka vilka produktioner och verksamheter som får resurser – särskilt när en stor gåva också utlöser offentlig förstärkning.

Mottagaren måste därför kunna fatta självständiga beslut om program, innehåll och tillträde. Utformningen och utvärderingen av stöden bör också belysa om vissa konstnärliga uttryck eller samhällsfrågor systematiskt får svårare att nå finansiering.

Följ upp vilka som får del av reformerna

Utredningen behandlar konsekvenser för kultur i hela landet och uppmärksammar att större institutioner ofta har fördelar vid insamling. Folkets Hus och Parker anser att analysen behöver fördjupas när det gäller den samlade effekten av givarunderlag, personalkrav, ansökningsarbete, publikens ekonomiska förutsättningar och det lokala näringslivets struktur. Det går inte att på förhand avgöra hur stor en eventuell snedfördelning blir. Därför bör utvärderingen följa vilka som faktiskt får stöd, fördelat på bland annat geografi, Ortsstorlek, organisationsform, personalresurser och verksamhetstyp.

Uppföljningen bör ske löpande under försöksperioden så att villkor och prioriteringar kan justeras om stöden visar sig nå alltför snävt.

Utvärderingen bör också undersöka om privata gåvor tillkommer utöver ordinarie offentliga insatser och om stöden stärker kulturverksamhet som annars inte hade kunnat genomföras. Ett ökat sammanlagt gåvobelopp är i sig inte ett tillräckligt mått på om investeringsprogrammet bidrar till kultur i hela landet.

Folkets Hus och Parker tillstyrker i huvudsak inriktningen att bredda kulturens finansiering och att gåvor till kultur ska kunna ge rätt till skattereduktion. Vi avstyrker dock att skattereduktionen utvidgas till gåvor till offentligt bedriven kulturverksamhet.

Äldre ekonomiska föreningar som vid inkomstbeskattningen kan behandlas enligt reglerna för allmännyttiga ideella föreningar bör däremot kunna ansöka om godkännande som gåvomottagare på samma villkor som dessa.

Vi ser möjlighet att pröva matchad gräsrotsfinansiering, men anser att matchningssystemen måste utformas så att privata givares prioriteringar inte får styra fördelningen av offentliga kulturmedel på bekostnad av de kulturpolitiska målen.

Investeringsprogrammet behöver särskilt värna lokal kulturinfrastruktur, ge små och ideellt drivna verksamheter reella möjligheter att delta samt följas upp med avseende på fördelning, självständighet och offentlig grundfinansiering.

För Riksorganisationen Folkets Hus och Parker
Nina Andersson, vd